

Josep Pla, del periodisme a la literatura

NARCÍS-JORDI ARAGÓ

El quart aniversari de la mort de Josep Pla pot ser una bona ocasió per recordar i confirmar allò que ens plau de dir als periodistes de vocació i d'ofici: que Pla va ser, per damunt de tot, un periodista i que, ben mirat, potser no va ser altra cosa.

Entrevistat a la televisió pocs anys abans de morir, Josep Pla va resumir així la seva feina i la seva vida: *"Jo no he fet més que periodisme"*. En afirmar-ho, ni es rebaixava ni es desqualificava, sinó que es limitava a reconèixer la realitat. I ja no li calia afegir, com quan era jove, *"a estones faig d'escriptor"*, perquè havia trobat en el periodisme la seva forma definitiva d'expressió literària.

Que Pla va ser sobretot un periodista ho prova, d'entrada, la seva biografia. Als setze anys ja escrivia a revistes comarcals. Als vint-i-un, després d'*"acabar la carrera d'advocat sense pena ni glòria"*, va ingressar al diari *Las Noticias*, destinat a la secció de successos. Poc temps després va passar a *La Publicidad*, on li van encarregar *"diverses feines que vaig tractar de fer de la millor manera possible"*. Al cap de poc va anar de corresponsal a París, *"i així vaig iniciar —diu— un ofici en el qual encara sóc i que ha durat molts anys: de 21 a 80"*. Des de París, en una carta a Josep M.ª de Sagarra, constatava les servituds d'aquest ofici: *"he de fer vint articles parlant de tot, és a dir, fent el ridícul i donant passos en fals"*. Des d'aquell moment, ja per sempre més, s'acostumaria a *"veure el món en forma d'articles"*.

Després va treballar per *L'Opinió*, *D'ací d'allà*, *La Revista*, *Revista de Catalunya* i, finalment, va passar a *La Veu de Catalunya*, on va escriure fins l'any 1936. Durant molts anys, la vida de Pla transcorregué fora de Catalunya, com a corresponsal de premsa, al Parlament de Madrid i a l'estranger. Va escriure cròniques per a *La Veu*, *La Voz*, i *El Sol*. Després de la guerra es va produir la seva vinculació total a *Destino*. Gràcies a aquest setmanari va tornar a viatjar pel món: *"he anat d'una banda a l'altra, però mai com a turista; sempre per escriure papers"*. Va mantenir a *Destino* una secció fixa i al capdavant va poder dir: *"en aquesta revista hi he treballat cada setmana*

"Als vint-i-un anys, després d'acabar la carrera d'advocat sense pena ni glòria, vaig ingressar al diari «Las Noticias»"

durant trenta-sis anys". Tota la vida, doncs, dedicada a omplir columnes de diaris i de periòdics. Joan Fuster afirma que, malgrat les pestes que en deia, sentia el periodisme *"com una passió incurable"*.

Cronista de la realitat

Però la condició de periodista de Pla no l'acredita pas només la seva biografia sinó, sobretot, les característiques de la seva producció i del seu estil. La múltiple varietat de gèneres que va conrear es pot encloure fàcilment en un de sol que és eminentment periodístic: la crònica; la descripció d'allò que passa i d'allò que hom veu, amb una voluntat més o menys confessada de construir la memòria col·lectiva, d'evitar —com ell diu— *"la injustícia de l'oblit"*.

Pla propugna la literatura de fets enfront de la literatura d'elucubracions abstractes: *"Allò de la categoria del senyor Ors no té ni cap ni peus; és l'anècdota, el detall, allò que compta"*. Literatura de fets enfront de la literatura d'imaginació, perquè *"jo crec que*

la realitat és infinitament superior a tota la imaginació de l'home". Fins les escasses obres de Pla que es poden catalogar com de ficció tenen sempre una base real molt concreta. I els poemes, encara més escassos (i escrits majoritàriament en un període de vacances periodístiques forçoses per la suspensió temporal de *Destino*, l'any 1967), són, com ell mateix els titula, *"versos escandalosament prosaics"* i realistes. Pla sempre ha cregut que *"quan es parla de coses concretes la matèria és inesgotable"*, mentre que *"el que s'anomena originalitat és merament una forma de pedanteria i, com a màxim, un desordre momentani"*.

Josep Pla és, per damunt de tot, un cronista de la realitat. De *"la realitat enorme, complicadíssima, que hom té al davant"*. De *"la meravellosa, enorme, misteriosa realitat que ens envolta"*. L'observació detinguda dels fets és l'element fonamental de la seva literatura. Ho diu des del primer moment: *"amb l'anada a París, vaig començar d'observar les coses que anaven passant davant dels meus ulls"*. Al seu amic Alexandre Plana, que li mostra un

article d'adolescent sobre Girona, li diu: "Escriu sobre Girona, però sense retòrica, d'una manera directa. La qüestió és mirar les coses, mirar-les bé, observar-les i després escriure-les". Aquest és el secret de Pla: no n'hi ha d'altre. I no li sap greu d'explicar-lo molt sovint: "he fet una literatura d'observació, de visió, de materialització, de realisme..." I en un altre indret: "jo sóc partidari de la literatura d'observació de la vida humana, del que tenim davant". I en un altre, encara, sorneguer: "la literatura d'imaginació dura poc, cau de les mans de seguida; la literatura d'observació dura una mica més i és molt més divertida".

Si Pla és periodista perquè descriu els fets, ho és també per l'actitud que adopta davant dels fets, i que es pot resumir en dos trets que són indispensables per a l'exercici d'aquesta professió: la curiositat i l'escepticisme. Joan Teixidor, que el coneixia bé, el recorda com "un home àvid de paisatges i de ciutats, que anava pel món amb una curiositat sempre a punt". I, al costat de la curiositat, el distanciament crític, la ironia permanent, el relativisme com a cuirassa contra els fanatismes, els apassionaments i tot allò que pot comprometre la necessària objectivitat de l'informador. Ho explica agudament

"Jo sóc partidari de la literatura d'observació de la vida humana, del que tenim al davant"

Una manera de mirar

La mirada periodística de Josep Pla sobre el món és una mirada *detinguda* i *calmosa*. Reconeix que té un cert aire "d'home desvagat que cerca feina i no en troba" i diu que "la qüestió consisteix a aprendre, deliberadament, a badar". Aquesta mirada li permet de practicar la literatura d'observació i de descripció que li és essencial: "quan s'ha observat i pensat llargament un objecte, una història, escriu ràpidament".

El món és contemplat per Pla amb un ull *materialista*, perquè sap que fins "els moments més purs i elevats de la vida dels homes es lliquen generalment amb la defensa de les coses més sòlides i enraonades". Aquest materialisme comporta una exigència de *realisme*, de tocar constantment de peus a terra: "Sempre he tractat d'escriure sobre la realitat, però després hi ha els altres, que són una majoria de dementes, als quals només interessa la irrealitat". Però justament escriure, per a Pla, és "una lluita contra la desmesura, contra l'infinit". Per això no admet la retòrica, ni la grandiloqüència, ni el barroquisme. L'aclapara la grandiositat, tant a la geologia com a la literatura; li semblen igualment excessives les muntanyes suïsses i les estrofes de Verdaguer; li plau el paisatge dominat per l'home, la

terra "sota el plec del treball i l'ànima ordenadora de les generacions passades". No admet res que no sigui això: el pur treball de l'ofici: "la gran majoria de les coses que he fet han estat per encàrrec, obligadament. En dono gràcies a Déu. No s'ha d'escriure mai per facilitat, per frivolitat, per fatxenderia..."

Aquest materialisme i aquest realisme porten Pla a veure el món amb una punta d'escepticisme i de pessimisme. Malgrat que es resisteix a acceptar que està de tornada de tot, no pot deixar de contemplar els seus semblants com "la vana demència ornitològica, gòtica i geperuda del material humà". Per això es refugia en el *relativisme*, i refusa la seguretat excessiva i "la puerilitat sanguinària dels ideòlegs i dels experts".

Aquesta mirada realista i escèptica es converteix en una mirada *pràctica* i *utilitària*. Per a Pla, la utilitat de les coses és una gràcia complementària: "la bellesa perfecta —diu— és la que conté la meravellosa llum de la seva utilitat concreta". Després de descriure el paisatge que es veu des de la Torre de les Hores de Pals i de qualificar-lo com el millor del món, afegeix que "és un paisatge productiu, com han de ser els espectacles d'aquesta mena". Els

paisatges que li plauen més, diu en un altre indret, "són els ondulats, amb cafès, restaurants, caixes d'estalvi i senyoretes amables i fines". Dels camps empordanesos llaurats de fresc diu que tenen "un color tan sòlid i dens, que sembla que s'hauria de poder tallar en llesques, com el pernil". L'altar barroc de l'església de Palafrugell li abelleix perquè és "d'un color d'or tan espès que sembla que regalima rel·lenc". Li plau la llum quan "sembla de color de préssec", el cel "de color de mantega fresca" i el ponent "de color de llagostí bullit". L'olor de les mimoses de Mallorca li fa "el mateix efecte que si mengéssim l'essència d'una confitura ideal". I davant de l'esclat d'una rosa no es pot estar de dir: "l'únic que li falta per a ser perfecta és ser comestible".

La mirada de Pla sobre el món és, finalment, una mirada *satisfeta*, plena del bon sentit de la vida, heretada potser dels tapers de l'Empordanet que feien "els sants dilluns" i dels palafrugellencs, acostumats a "dosificar la mística amb els plaers de la taula", que contempen el món a través del vidre entelat del got de vi amb una vella cançó als llavis.

Josep Pla

al *Quadern gris*, quan diu que en el temps que porta de periodista ha vist passar de tot, i que el secret ha consistit a "mantenir-se separat de la bogeria general progressiva".

Aquest gènere i aquestes actituds comporten un estil. Emil Dovifat diu que les primeres qualitats de l'estil periodístic són la concisió i la claredat. Pla les descarna totes dues i les porta a les últimes conseqüències, fins a fer de l'una i de l'altra l'essència del seu estil. Com diu Joan Fuster, "la confiteria de l'ofici no és el seu fort; més aviat li fa fàstic". Si la concisió consisteix a ometre tot allò que no és necessari per al sentit, Pla la cerca i la troba gràcies a una norma estricta: escriure literalment "amb la menor quantitat de paraules possibles". Quan aquestes paraules justes són, a més, les exactes, es produeix el miracle de la claredat, i Pla no procura altra cosa: "el meu estil és això: cercar la paraula exacta en el substantiu, i després l'adjectiu per donar-li el matis, l'aire, amb la mateixa exactitud. Tota la meua vida ha estat això: posar adjectius darrera dels subs-

tantius. I per això fumo: per tenir temps de cercar els adjectius".

La defensa de la claredat és una constant de Pla: "He tractat de ser clar; la primera cosa que ha de fer un escriptor és ser intel·ligible per a tota la gent més senzilla". "És sempre més fàcil escriure coses confuses i enrevessades que escriure una llengua intel·ligible i normal". "Hi ha escriptors que en parlar d'un cavall en diuen «un impetuós corser». No és una equivocació. És una bestiesa". "Un crític de l'època escriví que les novel·les de Stendhal no valien res perquè el seu autor escrivia com un porter, com un «conciierge». És el millor elogi que es pot fer d'un escriptor". "He defensat sempre un estil directe, viu, ràpid, clar i simple". "Si la confusió ve de l'estil, la cosa és intencionada i maliciosa. Aquest tira per a geni. Potser ho és. Momentàniament és un pedant. Fa seixanta anys, Carles Rahola em digué a Girona: «Jo prefereixo un país d'analfabets a un país de pedants». Aquesta frase m'ha quedat"

Amb la concisió i la claredat s'aconsegueixen la transparència total i la comprensió plena per part del lector. Per això Pla pot dir sense embuts que "escriure és fer-se entendre"; una explicació que esdevé una definició esplèn-

dida i que assoleix la perfecció lapidària d'un veritable aforisme.

Dels articles als llibres

És, doncs, en el gresol d'una sola fórmula expressiva, i d'acord amb les regles del seu estil, que Pla cou a foc lent la seva excepcional categoria d'escriptor. El periodisme efímer per naturalesa, només se salva de la fugacitat quan és tocat per l'ala de la inspiració, que rarament apareix com a regal de l'atzar sinó com a fruit de l'esforç; per això Pla intenta sempre i aconseguir sovint "posar en el realisme un punt d'adjectivació lírica" o, com diu en un altre moment, "posar en el realisme la gràcia que a hom li sigui possible". Gràcies a aquest toc de gràcia, impalpable i indefinible, l'informador esdevé cronista i el narrador es barreja amb el poeta. A partir d'aquest moment privilegiat, el periodista es confon amb l'escriptor.

L'any 1925, quan Josep Pla només en té vint-i-vuit, Ignasi Armengou vol estrenar l'editorial Diana amb un volum que recull alguns dels seus articles periodístics i que portarà per títol *Coses vistes*, és a dir, les inevitables descripcions de la realitat. Però Pla no se'n sap avenir, o almenys ho fa veure, si hem de donar crèdit a les paraules inicials de l'obra: "em decideixo a la fi a llançar un llibre... No m'hauria pensat mai que arribés a fer coses tan serioses. Sospito que no he nascut per fer llibres...". Cinquanta anys més tard, a les *Notes del capvesprol*, encara insistirà: "no em considerava capaç, precari periodista com era, de cometre una semblant atzagaiada".

Aquest periodista pretesament precari que deia que no es veia amb cor d'escriure llibres serà l'autor d'una de les obres més vastes de la literatura del seu país: quaranta-sis volums amb un total de més de trenta mil pàgines. Arribarà a ser un gran escriptor sense deixar de fer mai la feina del seu ofici i podrà afirmar per pròpia experiència que "si es fa com cal, el periodisme és literatura". En l'entrevista televisiva al·ludida al principi, Pla retornarà al tema de la seva manera d'escriure i dirà, ara ja amb tota convicció: "si vostè posa l'adjectiu exacte, encara que sigui en una gasetilla, aleshores allò pot servir per fer un llibre". Un llibre format només, com quasi tots els seus, per una col·lecció d'articles. Però cada article és com una finestra a través de la qual podem veure el seu món i tot el món.

"La qüestió és mirar les coses, mirar-les bé, observar-les i després escriure-les"

